

Bunjevác szalmaművészek

A bunjevácok a horvátok etnikai csoportja, észak és északnyugat Bácskában, a Vajdaságban Szabadka és Zombor, Magyarországon Baja és Budapest környékén élnek. A Vajdaság, amelynek Bácska és Bánát is része, ma Jugoszláviához tartozik, és északon Magyarországgal, nyugaton Horvátországgal, keleten Romániával, délen Szerbiával határos. A *Vajdaság* név 1848-ból ered, s határai a történelem folyamán többször változtak. A volt Jugoszlávián belül Vajdaság autonóm tartomány volt, mára azonban elvesztette önállóságát. Ez igen megnehezítette a terület horvátjainak az életét. A magyarok mellett a horvátok és a szlovének, de főképpen a bunjevácok a nemzeti identitás eltörlésére irányuló törekvések állandó céltáblái voltak. A bunjevácoknak azonban minden nehézség ellenére sikerült megőrizniük nemzeti és kulturális örökségüket.

A bunjevácok eredetileg délnyugat Boszniában, Hercegovinában és Dalmáciában éltek, ahonnan a XVII. század folyamán több hullámban vándoroltak a Bácskába és a Duna mellé. Szorgalmas paraszt nép: a mocsarak lecsapolásával tették termővé a földet. Évszázadokon keresztül különböző nemzetiségű népekkel éltek együtt: szerbekkel, németekkel, magyarokkal, szlovákokkal, csehekkel és ruténokkal, s ebben a soknemzetiségű környezetben őrizték meg hagyományait, melyeket még eredeti hazájukból, a Dinári hegyekből és az Adriai tengerpartról hoztak magukkal.

A bácskai horvátok körében évszázados hagyománya van annak, hogy aratás végeztével szalmából különböző díszeket, koronákat, koszorúkat készítenek. A betakarítást követő hálaadó misére földíszített lovakkal és kocsikkal mentek, a templomot pedig hosszú szalmafonatokkal, díszekkel, koszorúkkal ékesítették. A leányok rozs, búza és árpa szalmáját hasították szét, lapították el késsel, majd abból virágszirmot, levelet, pillangószárnyat vágta ki. A libát őrző gyermekek szalmagyűrűk fonásával mulatták az időt.

Ez az ősi tradíció elválaszthatatlanul összefügg a munkával, az aratással. Eleinte csak profán dísz tárgyakat készítettek. 1911-ben azonban Blasko Rajić kezdeményezésére a szalmafonók vallásukkal kapcsolatos motívumokat is kerestek, s így az ünnep a parasztsaládból a templomba költözött, s a szertartásban is megtalálta a helyét. Fordulópontot hozott, amikor 1946-ban Kata Rogić szalmából font egy kelyhet – a szakrális tárgy hű másolatát, mindenféle díszítés nélkül. A következő lépést azt jelentette, hogy 1962-ben Ana Milodanović elkészítette az első háromdimenziós szalmaképet „A mocsár” címmel. Ez az alkotás a szalmát jól ismerő asszonyok képzeletében lavinát indított el, új ötletek, technikák születtek, a szalma felhasználásának tucatnyi módját találták ki, fedezték föl. Így vált a kézművesség művészetté, igazi naiv iparművészetté. Ana Milodanović fiatalon abbahagyta a szalmakép-készítést, de testvére Cili, valamint Marga Stipić és Mara Ivković-Ivandečić folytatták a megkezdett utat. Számos tanítvány jelentkezett és kiállítások sora következett otthon és külföldön.

Képet saját inspirációból és egyedi ötletek alapján készítenek, de természetesen a legmeghatározóbb hatást mindennapi élethelyzeteik, a kenyérsütés, a mosás, a kaszálás jelentik. A szalmából nemcsak képeket, hanem szobrokat, reliefeket is készítenek a bunjevác alkotók, melyekkel életükről, gondolataikról, hagyományaikról, hitükről mesélnek, arról a világról, mely körülveszi őket, s amely lelkük gazdagságában gyökerezik.

* * *

A Szabadka környékére látogatók három helyen tekinthetik meg a szalmaművészek alkotásait: a szabadkai püspöki szeminárium gyűjteményében, a durdini templomban és plébánián, valamint a tavankuti táborban kaphatnak ízelítőt az alkotás folyamatából és eredményéből.

A szabadkai Püspöki Múzeum gyűjteményének az eredetéről pontos adataink nincsenek. A régiek tanúsága szerint a történet 1911-ig nyúlik vissza, amikor az aratás befejezését még szervezeten, hálaadó szentmisével ünnepelték meg. A kiválasztott aratópár szalmából készült koszorút vitt az oltárhoz. Ez a koszorú nagyon hasonlít egy koronára. Az évek folyamán ezeket a szalmakoronákat a parókiákon és a püspökségen tárolták, de sok közülük megsemmisült. A legrégebbi korona 1935-ből való. A háború után monsignore Matija Zvekanović püspöksége idején a *Mi asszonyunk* rend egyik fiatal apácája, Ivana Cvijin nővér a püspökség

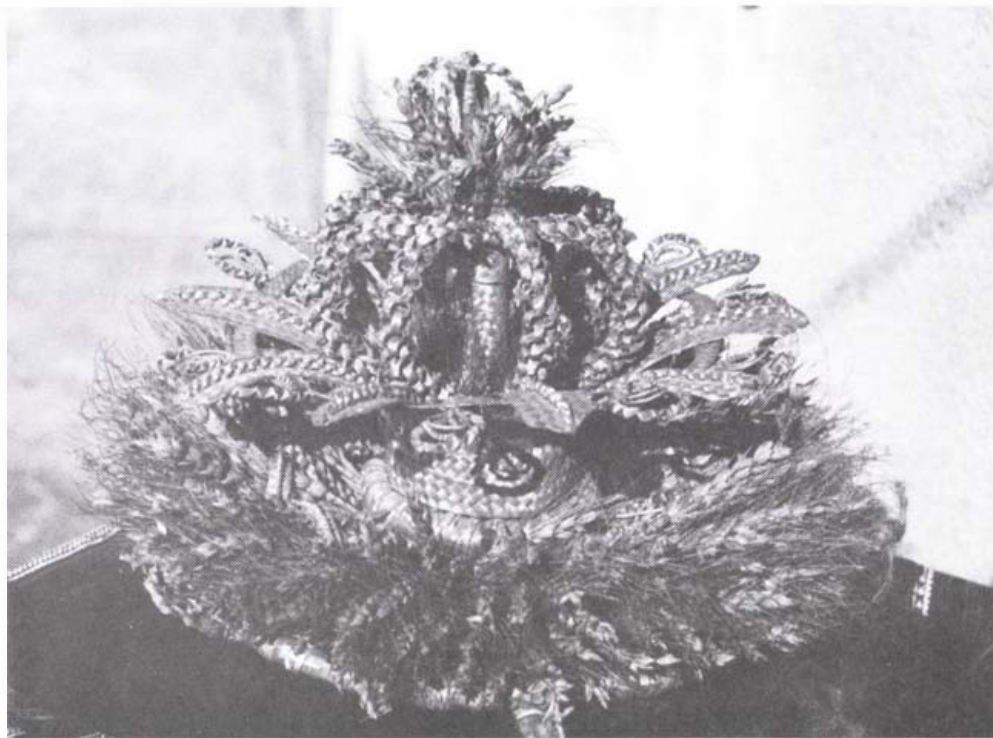

Mara Ivković-Ivandečić szalma kitűzőt készít

helyiségeiben látva ezeket a tárgyakat, összegyűjtötte és a templomban kiállította őket. Amikor a püspökség mellett fölépült a szeminárium, Ivana nővér itt helyezte el a szalmatárgyakat, s ennek hírére a környékbeli parókiákról is ide hozták a szalmakoronákat. Az évtizedek folyamán a különböző papi méltóságoknak ajándékozott szalmából készült egyéb kegy-, dísz- és ajándéktárgyak, szentháromság szimbólumok (1958), szentségtartó (1959), dobozok, tojások, képek, képeslapok is bekerültek a gyűjteménybe, mely ma a nagyközönség számára is nyitva tart alkalomszerűen. A legrégebbi koronák (1935–1937) mellett a gyűjteményben láthatunk egy 1957-ben készült húsvéti bárányt könyvborítóra applikálva, egy békegalambot 1958-ból, Szabadka város és más püspökök címereit, a Szent Péter bazilika (1962) és a Szent Rókus kápolna makettjeit.

A durdini plébánia templom stációi egyedülállóak a világon. A tizennégy hatalmas méretű szalmakép Jézus szenvedéstörténetének háromdimenziós, figurális ábrázolása. Az első három stáció Kata Rogić, a többi Mara Ivković-Ivandečić (82 éves) alkotása. A plébánia is gazdag szalmagyűjteménynek ad otthont: csaknem harminc kép és ötven tárgy található benne. A jelenlegi plébános, Lazar Ivan Krmpotić szívügyének tekinti az értékes anyag megőrzését és földolgozását. Várja a bunyevác szalmaművészekről írt könyvének közeli megjelenését.

Tavankut Szabadkától kb. 10 kilométerre fekvő, 4500 lelket számláló falu, amely az írásos emlékek szerint erődítmény volt. Lakói magukat bunyevácoknak nevezik és horvátul beszélnek. 1986-ban Ana Crnković kezdeményezésére alakult a *Matija Gubeč Művelődési Egyesületen* belül a tavankuti szalmakép-készítő művésztelep (kolónia), amely idén ünnepelte 15. születésnapját. Az idei jubileumi táborba magyarországi és angol szalmafonókat is meghívtak, akik megcsodálhatták a harminckét felnőtt és kilenc gyermek szalmakép készítő munkáját. A művésztelep állandó résztvevői Szabadkáról, Tavankutról, Bajmokról, Mala Bosnából, Durdinból és Ljutovoból érkeznek. A legidősebb, Marga Stipić 1913-ban született, a legfiatalabb résztvevők az általános iskola 5. osztályos tanulói, 12 évesek. A bunyevác-horvátokon kí-

Az egyik legrégebbi korona a szabadkai gyűjteményben

vül öt magyar szalmakép-készítő is részt vesz az alkotótáborban és a kiállításokon. Ők Marija Dulic segítségével kerültek kapcsolatba az egyesülettel. A magyar Szalmafonók Baráti Körével rendszeres kapcsolatban álló tavankutiak is ellátogatnak a törökszentmiklósi nyári szalmafonó táborba, ahol bemutatják és tanítják sajátos képkészítési módszerüket. Az alkotók az egyhetes tábor idején szalmából elkészítik azt a képet, amelyet az év folyamán gondolatban már elterveztek, csiszolgattak. A képek a művésztelep tulajdonában maradnak, hisz ezekkel tudnak bemutatkozni külföldön, ahol mindig nagy elismeréssel fogadják őket. A képek témája többnyire a mezőgazdasági munka, a bunyevác falvak és a szállások életének hétköznapi köré fonódnak. (*Vetés, Aratás, Rét, Munka Szőlőmunkások, Hazafelé* stb.) A nézőt a technikai sokszínűségen túl meglepi a hasonló témák megfogalmazásának változatossága. A készítőik a valóság hű ábrázolásra törekednek, de képeikből művészi erő sugárzik.

A képeken kívül – különösen a fiatalabb nemzedék – a mai kor igényeinek megfelelő ruha- és kalapdíszeket is készít, kítűzőket, dobozkákat fon, tojást díszít. A technikát megtanulják az öregektől, de mindegyikük hozzáteszi a maga egyéni látásmódját. A résztvevők egy nap Szabadka főterén a járőrgelők érdeklődésének fölkeltesére bemutatót tartanak. Van, aki rövid pillantással elintézi a széllel, esővel dacoló szalmásokat, van, aki órákat tölt el kényelmetlen széken kuporogva, hogy átélhesse a „szalmából aranyat” varázsló művészek elleshető varázslatát.

A hagyományos szalmakép-készítést fejlesztette tovább egy művésznő, Branka Dulic, aki idei kiállításán a szalmakalap témát járta körül modern, már az iparművészet kategóriájába tartozó szalmaképeivel. Századunk kalapdivatját különös érzékenységgel formálta meg női profiljain. A műfajhoz illően ezek a képek egy szabadkai kávéházban kaptak helyet.

„A szalmaművészeknek köszönhetően a természetes anyag elvesztette mulandóságát és halandóságát, létezik az időben, és állandó lett a térben, mint egy igen összetett esztétikai modus vivendi. A szalma itt nemcsak anyag, hanem költői formában jeleníti meg az általa

szimbolizált lényeket, szintetizálva a következő elemeket: élet, halál, szép, munka, termékenység, játék, születés, illem, szerelem, titok, ügyesség... Egyszóval: a Bácska szelídségét és jóságát. A tavankuti művészek keze és képzelete által életre keltett szalmaképek költészete kiegészíti a művészek világát, földi illatának élményével gazdagítva életüket” – írja Vojislav Sekelj a Tavankuti Művésztelep 1997-es törökszentmiklósi kiállításának meghívójában.

Valóban. A tavankuti szalmafonók kezében a holt anyag az életté alakulás metamorfózisán megy át. Hirdeti a megmaradás, a munka, az alkotás, a lét értelmét és örömét.

Tüskés Tünde

Helyesbítés *Molnár Márta*: *Brunszvik Teréz emlékezete* című, a *Honismeret* 2000. 5. számában megjelent cikkéhez. *Brunszvik Teréz*, a közép-európai viszonylatban is legelső óvodák alapítója 1861. szeptember 23-án valóban Vácdukán hunyt el, 27-én, azonban nem ott, hanem *Martonvásáron* kísérték utolsó útjára. *Koporsója a családi mauzóleum* alsó, kriptá részében található.

Brunszvik Mauzóleum, Martonvásár (Vécsy Attila felvétele)